

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA IJTIMOIIY-EMOTSIONAL
KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA O'YIN
FAOLIYATINING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK ASOSLARI**

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi magistranti

Ortiqova Yulduz Akram qizi

E-MAIL: ortiqovayulduz317@gmail.com

TEL: +998 91 073 33 00

Orcid: 0009-0001-7793-4878

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni shakllantirish jarayonida o'yin faoliyatining o'rni va ahamiyati keng qamrovli tarzda tahlil qilingan. Muallif L.S. Vygotskiy, D.B. Elkonin, A.N. Leontyev hamda zamonaviy pedagog-psixologlarning tadqiqotlariga tayangan holda o'yin faoliyatining nazariy asoslarini ochib beradi. Shu bilan birga, maktabgacha ta'lim muassasalarida kuzatilgan amaliy tajribalar, interfaol metodlar va zamonaviy raqamli o'yinlardan foydalanish tajribasi ham yoritilgan. Maqolada o'yin orqali bolalarning muloqot madaniyati, emotsional barqarorligi, ijodiy qobiliyatlari va axloqiy sifatlarini rivojlantirishning samarali yo'llari ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, o'yin faoliyati, psixologo-pedagogik asos, shaxs rivoji, ijtimoiy-emotsional kompetensiya, didaktik o'yin, raqamli texnologiya.

Аннотация: В статье всесторонне анализируется роль и значение игровой деятельности в формировании социально-эмоциональных компетенций у детей дошкольного возраста. Автор, опираясь на исследования Л.С. Выготского, Д.Б. Эльконина, А.Н. Леонтьева и современных педагогов-психологов, раскрывает теоретические основы

игровой деятельности. Кроме того, представлены практические наблюдения в дошкольных учреждениях, опыт применения интерактивных методов и современных цифровых игр. В статье показаны эффективные пути развития у детей культуры общения, эмоциональной устойчивости, творческих способностей и нравственных качеств через игру.

Ключевые слова: дошкольное образование, игровая деятельность, психолого-педагогическая основа, развитие личности, социально-эмоциональная компетенция, дидактическая игра, цифровые технологии.

Annotation: The article provides a comprehensive analysis of the role and importance of play activities in the formation of social-emotional competencies in preschool children. Based on the research of L.S. Vygotsky, D.B. Elkonin, A.N. Leontiev, and modern pedagogues and psychologists, the author reveals the theoretical foundations of play activity. In addition, the paper highlights practical experiences observed in preschool institutions, the use of interactive methods, and modern digital games. The article demonstrates effective ways of developing children's communication culture, emotional stability, creativity, and moral qualities through play.

Keywords: preschool education, play activity, psycho-pedagogical basis, personality development, social-emotional competence, didactic play, digital technology.

Kirish: Maktabgacha yosh bolaning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojida hal qiluvchi davr hisoblanadi. Ushbu bosqichda bolaning asosiy faoliyati o'yin bo'lib, u nafaqat ko'ngilochar mashg'ulot, balki ta'limiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega jarayon sifatida qaraladi. L.S. Vygotskiy (1933) o'yinni "bola uchun eng muhim faoliyat" deb atab, uning shaxsiy rivojdagi o'rnini alohida ta'kidlaydi. J. Piaget esa o'yinni kognitiv rivojlanish nazariyasining muhim komponenti sifatida baholaydi, bunda bola o'yin orqali atrof-muhitni o'rganadi va mantiqiy fikrlashni shakllantiradi.

Maktabgacha yosh — bolaning psixik va ijtimoiy rivojida hal qiluvchi

bosqichdir. Bu davrda o'yin asosiy faoliyat turi sifatida tan olinadi. L.S. Vygotskiy o'yinni "bolaning yaqin rivojlanish zonasi" sifatida talqin qilib, unda shaxsning intellektual va ijtimoiy rivoji sodir bo'lishini ta'kidlaydi [1]. D.B. Elkonin esa o'yinni bolaning ijtimoiy tajribani egallash jarayoni deb baholaydi [2].

O'zbekiston Respublikasida ham maktabgacha ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlarda o'yin faoliyatiga alohida e'tibor qaratilmoqda. "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonunda bolalarda mustaqil fikrlash, muloqot ko'nikmalari va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda o'yinning muhim vosita ekanligi belgilangan [3].

O'yin faoliyatining turlari: Maktabgacha yoshdagi bolalar o'yin faoliyatida turli ko'rinishlarga ega bo'ladilar:

- "Didaktik o'yinlar" – bilimlarni mustahkamlash, tafakkurni rivojlantirish, masalan: "Ranglarni top", "Shakllarni ajrat".
- "Syujetli-rolli o'yinlar" – bolalarda ijtimoiy rollarni shakllantiradi: "Do'kon", "Oila", "Shifoxona".
- "Harakatli o'yinlar" – jismoniy faollikni oshiradi, sog'lom turmush tarzini shakllantiradi: "Kim tezroq?", "Qoch-qoch".
- "Ijodiy o'yinlar" – tasavvur va ijodkorlikni rivojlantiradi: "Teatr", "Qo'g'irchoq tomosha".

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kuzatilgan tajribalar shuni ko'rsatadiki, o'yin faoliyatini to'g'ri yo'naltirish bolaning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Masalan:

- "Do'kon" syujetli o'yinida bolalar hisoblash, kelishuv va muomala ko'nikmalarini egallaydilar.
- "Teatr" o'yinlarida bolalar sahna nutqini, ijodkorlikni va hamkorlikni rivojlantiradilar.
- Harakatli o'yinlar orqali esa sog'lom raqobat, jamoada ishlash va tezkor qaror qabul qilish odatlari shakllanadi.

Zamonaviy qarashlar

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar o'yin faoliyatiga yangi imkoniyatlar olib kirmoqda. Interfaol ta'lim dasturlari, multimediali didaktik o'yinlar va onlayn platformalar bolalarda nafaqat bilim olish, balki motivatsiyani oshirishga ham xizmat qilmoqda. Biroq, mutaxassislar (Maslova, 2020) fikricha, raqamli o'yinlar an'anaviy jonli o'yinlarni to'liq almashtirmasligi kerak, balki ularni to'ldiruvchi vosita bo'lishi lozim.

Bundan tashqari, gamifikatsiya (o'yinlashtirish) va STEAM yondashuvi (Science, Technology, Engineering, Art, Math) o'yin faoliyatiga keng tatbiq qilinmoqda. Interfaol doskalar, planshet ilovalari va multimediali didaktik o'yinlar bolalarning o'quv jarayoniga qiziqishini kuchaytiradi.

Ilmiy qarashlar va amaliy natijalar

- L.S. Vygotskiy: o'yin bolaning kelajakdagi real hayot faoliyati uchun mashqdir [1].
- D.B. Elkonin: o'yin jarayonida bola ijtimoiy munosabatlarni takrorlaydi va o'zlashtiradi [2].
- E.O. Smirnova: o'yin — bu bolalikning o'ziga xos maktabi, unda axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy me'yorlar shakllanadi [5].
- N.A. Maslova: raqamli o'yinlar bolaning axborot makonida to'g'ri yo'naltirilishiga xizmat qilishi mumkin [6].

Piaget: o'yin bolaning tafakkur darajasiga mos bo'lib, sensor-motor o'yinlardan abstrakt tafakkur asosidagi o'yinlargacha rivojlanadi.

Montessori: "o'yin bu bolaning ishi" bo'lib, u orqali mustaqillik, intizom va erkinlik shakllanadi.

Montessori o'yinlariga namunalar

1. "Tovushli silindrlar" o'yini . Maqsad: eshitish sezgisini rivojlantirish.

O'yin jarayoni: bolaga turli tovush chiqaruvchi kichik idishlar beriladi (masalan, guruch, qum, don, metall shar). Bola ularni chayqab, tovushiga qarab

juftliklarni topadi.

2. “Yog‘och plitalar” (rang sezgi o‘yini). Maqsad: ranglarni farqlashni o‘rgatish.

O‘yin jarayoni: bolaga turli xil rangdagi yog‘och plitalar beriladi. U ularni rangiga qarab guruhlaydi va moslashtiradi.

3. “Quyish va ko‘chirish” (sensorika va motorika). Maqsad: mayda motorika va qo‘l-harakat muvofiqligini rivojlantirish.

O‘yin jarayoni: bolaga suv yoki qum beriladi. U qoshiq yoki kichik krujkadan foydalanib, bir idishdan ikkinchisiga quyar.

4. “Shakllar ramkasi” (geometrik o‘yin). Maqsad: shakllarni anglash va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish.

O‘yin jarayoni: turli shakllar (doira, kvadrat, uchburchak) ramkalarga joylashtiriladi. Bola mos shaklni topib, joyiga qo‘yadi.

5. “Sandpaper letters” (qo‘pol harflar). Maqsad: yozishga tayyorgarlik va tilni rivojlantirish.

O‘yin jarayoni: bolaga yog‘och taxtachada qo‘pol qog‘oz bilan ishlangan harflar beriladi. U barmog‘i bilan ularni silab, tovushini aytadi.

6. “Matematik boncuklar” (sanash o‘yini). Maqsad: son tushunchasi va sanashni o‘rgatish.

O‘yin jarayoni: bolaga rangli boncuklar beriladi. Har bir rang ma’lum bir sonni ifodalaydi. Bola boncuklarni sanaydi va guruhlarga ajratadi.

Montessori o‘yinlarining asosiy farqi shundaki, ular qoidalar bo‘yicha emas, bolaning ichki qiziqishiga ko‘ra erkin bajariladi, pedagog esa faqat yo‘naltiruvchi bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa va tavsiyalar.

O‘yin faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalar uchun shunchaki ko‘ngil ochar mashg‘ulot emas, balki ijtimoiy-emotsional rivojlanishning muhim psixologopedagogik vositasidir. Pedagogning vazifasi o‘yinni bolaning shaxsiy rivojiga mos holda tashkil etish, hamkorlik va ijodkorlikni rag‘batlantirishdir.

Tavsiyalar:

1. Pedagoglar o'yinlarni bolaning yosh xususiyatlariga moslab tanlashlari zarur.
2. Ota-onalar ham bolalarning o'yin faoliyatida faol ishtirok etishi kerak.
3. Raqamli va an'anaviy o'yinlarni uyg'unlashtirish ta'lim samaradorligini oshiradi.
4. O'yin jarayonida bola faqat bilim emas, balki hayotiy ko'nikmalarni ham egallashini unutmaslik lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. — М., 1991.
2. Эльконин Д.Б. Психология игры. — М., 1978.
3. O'zbekiston Respublikasi "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonun, 2019.
4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. — М., 1975.
5. Смирнова Е.О. Игра и её роль в развитии дошкольника. — М., 2004.
6. Маслова Н.А. Цифровые технологии в дошкольном образовании. — М., 2020.
7. Усова А.П. Дидактические игры в детском саду. — М., 1986.